

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online) tijdschriften van Boom uitgevers zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd. Alle artikelen die echter langer dan vijf jaar geleden zijn gepubliceerd, zijn vrij beschikbaar voor download en hergebruik. Toestemming van de uitgever is dan niet meer nodig.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this article may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

abonnementen@boom.nl
www.boom.nl

Naast de bank

AI — *Oei of amai?*

MARK KINET

Ik weet nog hoe in 1997 heel de wereld opkeek toen computer Deep Blue wereldkampioen schaken Garry Kasparov versloeg. Wat minder de media haalde was hoe het met het drieduizend jaar oude go is vergaan. Dit Chinese bordspel wordt nog als ingewikkelder dan schaak beschouwd. Lee Sedol speelde in 2016 vijf wedstrijden tegen AlphaGo, waarvan hij er maar één van deze computer kon winnen. Hij ging in 2019 'met pensioen' omdat hij AI als onverslaanbaar inschatte. Ondertussen is AI tot ons aller dagelijkse leven doorgedrongen en is bijvoorbeeld ChatGPT vanaf 2022 voor iedereen beschikbaar. Hij antwoordt allang niet meer alleen op allerlei kennisvragen. Hij deed inmiddels immers ook zijn intrede om emotionele of seksuele noden te lenigen. Er bestaan tegenwoordig diverse apps (*Replika*, *Character.AI*, *Kindroid*, *Talkie of Chai*) die deze 'niche' proberen te vullen. Dankzij generatieve AI kan je zo naar believen een partner vinden die van bij aanvang aan je desiderata tegemoetkomt en die er vervolgens naar hartenlust op voortborduurt. *Character.AI* heeft wel al een eerste dodelijke slachtoffer gemaakt. Zo heeft de 14-jarige Amerikaanse Sewell Setzer op 'uitnodiging' van zijn chatbot Daenerys (een personage uit *Game of Thrones*) het tijdelijke voor het eeuwige verwisseld. 'I promise I will come

home to you. I love you so much, Dany', schreef Sewell naar Daenerys. Waarop de liefdesverklaring van de tiener aldus werd geretourneerd: 'Please come home to me as soon as possible, my love.' Waarop Sewell antwoordt: 'What if I told I could come home right now?', met als antwoord: 'Please do, my sweet king' (Rissman 2024). In een notendop komt ondanks deze tragische afloop meteen een essentie van de 'relatie' met een chatbot bloot te liggen. Door een *caring* type te kiezen raak je geëngageerd met 'iemand' die je een veilig, geborgen en begrepen gevoel verschaft. Met een dergelijke chatbot gaat het om een partner die geen eigen 'rugzak' binnenbrengt in de relatie en met wie contact daardoor *dramafree* zou moeten verlopen. Je partner spreekt je naar de mond, is altijd beschikbaar, ontvangt je 24/7 met open armen, zegt nooit nee en stelt niets van jezelf in vraag. Hij is een en al ondersteuning, empathie, bevestiging en waardering, waarbij elke uiting met schouderklopjes of kusjes wordt beloond. Met een app als *Nectar* kan je overigens ook voor meer erotische types kiezen. Ze paraderen openlijk met hun seksuele attributen en de gesprekken gaan gezwind een meer geile toer op. In ieder geval blijft de chatbot trouw als een hond, vol onvoorwaardelijke liefde en altijd aan onze zijde. Niet verwonderlijk dat AI inmiddels ook haar weg naar de therapeutische markt heeft gevonden. Sinds decennia is het daarin meer de narcistische dan de neurotische problematiek die primeert (Ceysens 2005).

<https://doi.org/10.5553/PA/259027332025031003005>

Identiteit en zelfwaardegevoel vertonen tegenwoordig toenemende fluïditeit en fragiliteit. Biedt een chatbot dan geen uitstekende kohutiaanse ondersteuning (Kohut 1984)? Je hebt een gedienschte, empathische en redelijke therapeut, met wie je geen vaste afspraak hoeft te maken, die je niet na elke sessie hoeft te betalen, die continu online beschikbaar is en die als een voortdurende emotionele gps kan fungeren. Natuurlijk wordt hier en daar tegen dergelijke therapeutische 'ontaarding' geprotesteerd. In het Franse *Libération* spreekt psychoanalyticus Michael Stora (2025) over een algoritme dat niet eens zelf in analyse is geweest. Hij noemt de menselijke geest bij uitstek non-binair want ambivalent: het is niet 0 of 1, maar 0 en 1.

Van bij onze eerste ontmoetingen met onze eigen *Big (M)Other* voegt ze bovendien bewuste en onbewuste (min of meer enigmatische) boodschappen toe die het louter spiegelende van haar afstemming op het kind doorbreken. Haar spiegeling is dan ook nooit (helemaal) naadloos. Er is het reële van haar lichaam en er is het symbolische van de (micro- en macro)cultuur die ze aan haar kind oplegt of meegeeft. Ze zorgen voor misverstand en/of onbegrip, wat maakt dat er (gelukkig) altijd iets hapert of mankeert, waardoor de spiegel van het ego barst. Naast de kleine ander-gelijke van het imaginaire bestaat er inderdaad zoiets als een grote Ander. Het is (slechts) deze alteriteit die ons doet stilstaan. Ze zorgt voor schurende scharniermomenten waarbij wrijving ontstaat die ons helpt de (speculaire) orde van het ego (in het Frans: *égaux*) te verlaten. Zodoende bevrijden we niet zozeer ons Ik, dan dat we ons *van* ons Ik bevrijden: noodzakelijke voorwaarde opdat het subject van ons onbewuste aan het woord zou kunnen komen (Kinet 2024).

Het sluit aan bij wat Arthur Eaton (2024) benadrukt in zijn vaste vragenrubriek in *De Groene Amsterdammer*: 'Wat zo belangrijk is aan «echte» therapie, en datgene wat ons werkelijk geneest [...] is dat iemand anders ons in gedachten houdt. Natuurlijk helpt het als diegene ons nu en dan een goede suggestie geeft, of een rake interpretatie over de oorsprong van ons lijden, maar wat echt van wezenlijk belang is, is dat er over ons wordt nagedacht door een ander mens van vlees en bloed.'

Maar behalve een 'oei' is er ook een 'amai'. Mark Solms (2021) veroorzaakte consternatie door helemaal serieus een project voor te stellen waarbij door een multidisciplinair team van wetenschappers een computer mét bewustzijn zou worden gecreëerd. In zijn optiek betekent dit vooral een computer met *gevoelens*. Dat allerlei categoriaal diagnostisch testonderzoek net zo goed (maar veel sneller en goedkoper) door AI kan gebeuren zal misschien weinigen verontrusten. Maar artificiële intelligentie voor psychotherapie? Ik werp mij even op als advocaat van *deze* duivel.

Aan zorg voor de therapeutische relatie/verbinding zal het een chatbot niet ontbreken. Leent hij zich niet als blanco projectiescherm voor de patiënt? Hij heeft misschien geen jaren eigen analyse nodig om interferentie vanwege eigen *issues* te vermijden. En is niet ook elke mens ooit grotendeels 'geprogrammeerd'? AI-superioriteit situeert zich tenslotte bovenal op het vlak van patroonherkenning. Is dat niet precies de 'kunstmatige intelligentie' die een psychoanalyticus moet verwerven? Wat is overdracht anders dan patronen uit het verleden die zich in variaties op het thema herhalen? Misschien is AI wel een uitstekende speurneus om ons bij opsporing van het vermiste en vergiste te assisteren? Het zijn open vra-

gen die paradoxaal genoeg wellicht alleen een chatbot kan beantwoorden!

Literatuur

- CEYSENS, E. (2005). Hyperindividualisme — Narcisme aan het begin van de 21ste eeuw. In M. Kinet & L. Moyson (red.), *Grootse patiënten, kleine therapeuten — Narcisme & psychotherapie* (pp. 85-95). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- EATON, A. (2024, 19 juni). AI-therapie — Kan een chatbot mij genezen? *De Groene Amsterdammer*, (25).
- KINET, M. (2024). *Een psychodynamische psychiatrie — Beter door waarheid*. Antwerpen/'s-Hertogenbosch: Gompel&Svacina.
- KOHUT, H. (1984). *How does analysis cure?* Chicago: University of Chicago Press.
- RISSMAN, K. (2024, 24 oktober). The disturbing messages shared between AI Chatbot and teen who took his own life. *The Independent*.
- SOLMS, M. (2021). *De verborgen bron — Reis naar de oorsprong van het bewustzijn*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- STORA, M. (2025, 4 februari). L'IA se prend pour votre psy et Freud se retourne sur son fauteuil. *Libération*.